

Nízkokmenné lesy v krajině v roce 1845

Specializovaná mapa s odborným obsahem

Autoři: prof. Dr. Ing. Petr Maděra, Ing. Martin Machala, doc. Ing. Antonín Buček, CSc.,
*Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, Lesnická a dřevařská fakulta,
Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 3, 613 00 Brno*

Průvodní zpráva

I) Cíl výsledku

Cílem zpracování mapy je posouzení významu nízkokmenných lesů v krajině České republiky v roce 1845 pomocí podílu jejich rozlohy na rozloze správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP). Vznikl tak důležitý historický podklad pro nalézání, vymezení a hodnocení oblastí a lokalit starobylých pařezin na území ČR.

Mapa vznikla v rámci řešení projektu Starobylé výmladkové lesy, jejich význam a udržitelnost v kulturní krajině (Ministerstvo kultury ČR, identifikační kód DF13P01OVV015) a je součástí souboru map, hodnotících přírodní, historické a současné předpoklady výskytu lokalit starobylých pařezin na území ČR v územních rámcích správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP).

II) Popis výsledku

V mapě jsou správní obvody obcí s rozšířenou působností rozlišeny do 5 kategorií podle podílu plochy nízkokmenných lesů v roce 1845 na celkové ploše ORP. Mapa vznikla kartografickou syntézou databáze výskytu nízkokmenných lesů v jednotlivých katastrálních územích v rámci správních obvodů ORP.

Primárním podkladem pro zpracování mapy byly výkazy o využití ploch v jednotlivých katastrálních územích v roce 1845 a v roce 1948, které jsou k dispozici v databázi archivních map v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru ÚAZK (ČÚZK) jako doplněk k císařským povinným otiskům. Data ve výkazech, označených 1845, vycházejí z výsledků mapování stabilního katastru (cca 1826-1843). Tato data se zachovala v archivu Ministerstva financí v Praze, odkud byla později převzata Ústředním archívem zeměměřičství a katastru (ÚAZK). Úředníci Ministerstva financí vytvořili někdy po roce 1948 listy pro jednotlivé katastry, v nichž původní data za rok 1845 přepočítali z rakousko-uherského měrného systému jiter a sáhů do metrického systému (BIČÍK a kol. 2010).

Ve výkazech k roku 1845 jsou lesy členěny na vysokokmenné (listnaté, jehličnaté, smíšené) a nízkokmenné, dále jsou v oddílu lesy uvedeny palouky, křoviny, anglické parky, lesní a olšová požářiště. Vznikl tak zcela unikátní zdroj informací o stavu lesních porostů, protože v pozdějších výkazech o využití ploch v katastrálních územích už toto rozlišení lesů chybí. V mapách stabilního katastru, které jsou cenným zdrojem informací o využití krajiny v 1. polovině 19. století, jsou lesy rozlišeny na listnaté, jehličnaté a smíšené a také podle věku lesních porostů. Zdrojem údajů o ploše „nízkokmenných“ lesů ve výkazech o využití ploch k roku 1845 byl tedy zřejmě písemný operát stabilního katastru, sestávající z řady protokolů, tvořících přílohu k mapám stabilního katastru. Byl mezi nimi i oceňovací elaborát lesa (TRPÁKOVÁ 2013).

V názvu a legendě mapy byl ponechán originální termín „nízkokmenné lesy“, užitý ve výkazech k roku 1845. Zcela jistě se jedná o lesy výmladkového původu, ovšem bez rozlišení na lesy nízké a střední. Databáze nízkokmenných lesů v katastrálních územích k roku 1845 je

cenná tím, že zachycuje stav lesních porostů výmladkového původu v 1. polovině 19. století, tedy dlouho předtím, než začal na území ČR postupný převod nízkých a středních lesů na lesy vysokokmenné. Celková zjištěná plocha nízkokmenných lesů k roku 1845 činí 1457, 2663 km². Tento údaj je téměř shodný s nejstarším dostupným údajem evidence tvarů lesa v Reambulovaném katastru z roku 1900 (KADAVÝ et al. 2011). Plocha lesů výmladkového původu podle tohoto zdroje činila 1550 km², z toho les nízký zaujímal 950 km² a les střední 600 km². Lesy výmladkového původu tedy zaujímaly 6,7 % plochy lesů na území ČR. V průběhu 20. století se plocha lesů, evidovaných jako nízké a střední lesy postupně snižovala.

Předložená mapa byla vytvořena na základě databáze obsahující podíly hodnot plochy nízkého lesa v roce 1845 vzhledem k plochám patřičných ORP (viz 3_Databáze_Podíl_nízkého_lesa_1845.xlsx). Tato databáze byla v prostředí Geoinformačních Systémů (GIS) propojena s polygonovou geografickou informační vrstvou Obce s rozšířenou působností (zdroj: ARC ČR 500). Jako jednoznačný identifikátor pro propojení atributové tabulky této vrstvy s danou databází bylo použito Číslo ORP, které je pro každé ORP unikátní a je shodné v obou datových zdrojích. Polygonová vrstva tímto získala veškeré atributy připojené databáze.

Následně byla tato polygonová vrstva vizualizována na základě hodnot podílu rozlohy nízkého lesa. Škála hodnot tohoto podílu rozlohy byla odstupňována do pěti kategorií, z nichž každé byla přidělena barva odpovídající gradientu zvolené barevné stupnice. Každý polygon reprezentující unikátní ORP tak na základě hodnoty podílu rozlohy nízkého lesa získal barvu odpovídající kategorii, do jejíhož rozmezí hodnot dané ORP spadalo.

Příklad vztahu mezi podílem nízkokmenných lesů v krajině v 1. polovině 19. století 1845, současným výskytem lesů výmladkového původu a výskytem starobylých pařezin poskytuje území ORP Kuřim. V roce 1845 zde nízkokmenné lesy zaujímaly plochu 1200 ha, tedy 15,57 % území ORP. Celková plocha současných lokalit s lesy výmladkového původu, zjištěných terénním průzkumem činí v ORP Kuřim 552,8 ha, tedy 7, 18 % území. V 16 lokalitách s plochou 162 ha byly vymezeny starobylé pařeziny (BUČEK, ČERNUŠÁKOVÁ 2015).

III) Návrh využití výsledku

Mapa bude využita při souhrnném hodnocení předpokladů výskytu lokalit starobylých výmladkových lesů v územních rámcích správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP). ORP jako jednotka syntézy dat byla vybrána z důvodu vhodnosti pro následnou inventarizaci území, jakož i následnou péči a ochranu. Přiložená databáze umožňuje posuzovat historické předpoklady výskytu starobylých pařezin v rámci ORP.

IV) Seznam použité související literatury

BIČÍK, I. a kol. (2010): Vývoj využití ploch v Česku. Česká geografická společnost Praha. 250 s.

KADAVÝ, J., KNEIFL, M., SERVUS, M., KNOTT, R., HURT, V., FLORA, M. (2011): Nízký a střední les jako plnohodnotná alternativa hospodaření malých a středních vlastníků lesa. Obecná východiska. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy. 294 s.

TRPÁKOVÁ, I. (2013): Krajina ve světle starých pramenů. Lesnická práce, s.r.o. 248 s.

V) Seznam publikací, které předcházely výsledku a byly publikovány

BUČEK, A., ČERNUŠÁKOVÁ, L. (2015): Hodnocení významu lokalit starobylých pařezin na Kuřimsku. In: Černušáková, L. (ed.): Venkovská krajina 2015. Sborník z 13. ročníku konference. CZ-IALE a Lesnická práce, Hostětín. s. 15–22

VI) Specifikace zjištěných informací v databázi na elektronickém nosiči dat

Databáze obsahuje přehled ORP s uvedením podílu rozlohy nízkokmenných lesů v roce 1845 z celkové plochy území.